

УДК 82 (062.552)
Н 34

Наукові записки. – Випуск 162. – Серія: Філологічні науки. – Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. – 221 с.

ISBN 966-8089-24-3

До «Наукових записок» уміщені статті, в яких розглядаються актуальні проблеми сучасного українського літературознавства.

Збірник розраховано на наукових працівників, викладачів та студентів філологічних факультетів, учителів-словесників.

Друкуються за ухвалою вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
(протокол № 4 від 27 листопада 2017 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. Семенюк Олег – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики, ректор Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (головний редактор).
2. Ключек Григорій – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (заступник головного редактора).
3. Гурбанська Ангеліна – доктор філологічних наук, професор, директор Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв.
4. Ліпіді Олександр – доктор філологічних наук, професор кафедри методик дошкільної та початкової освіти Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
5. Ковтюх Світлана – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
6. Лучик Василь – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального і слов'янського мовознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія».
7. Маньків Володимир – доктор філологічних наук, професор, декан факультету журналістики Закарпатського національного університету.
8. Мазядя Сергій – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури та компаративістики, проректор з наукової роботи Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
9. Мищенко Алла – доктор філологічних наук, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
10. Ожоган Василь – доктор філологічних наук, професор, віце-президент з науково-педагогічної (начальної) роботи Національного університету «Києво-Могилянська академія».
11. Пашченко Володимир – доктор філологічних наук, професор.
12. Паранюк Валентина – кандидат філологічних наук, професор кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
13. Перезке Андрій – доктор філологічних наук, професор центру інноваційних освітніх технологій Псковського обласного інституту підвищення кваліфікації працівників освіти (Росія).
14. Поляруш Олег – кандидат філологічних наук, професор.
15. Руснак Ірина – доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.
16. Бурик Олена – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератури Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (відповідальна за випуск).
17. Демченко Світлана – технічний редактор.

Статті подано в авторській редакції.

ISBN 966-8089-24-3

УДК 82 (062.552)
Н 34

© Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2017.

УДК 821.161.2.09-4

ЕСЕЇСТИКА ЄВГЕНА МАЛАНЮКА ЯК ВИЗНАЧНЕ ЯВИЩЕ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Григорій КЛОЧЕК (Кропивницький)

У статті розглядається есеїстика Євгена Маланюка як феноменального, тобто надзвичайного, видатного літературного явища. З метою кращого пізнання цього явища, воно розглядається в кількох аспектах. Особлива увага звернена на особливості таланту есеїста, котрий проявився у його здатності бачити суть речей та явищ. Показана ефективність методологічного підходу автора есеїв, котрий визначається як «національний підхід». Проаналізована теоретико-літературна новачність Маланюка та джерела естетичної привабливості його есеїв. Відзначається, що особливе значення в процесі розвитку природного таланту мистця мала гарна літературна освіта, яку він отримав в Єлисаветградському реальному училищі. Визначені основні ознаки, котрі роблять есеїстичну творчість Маланюка винятково важливою для національної культури. Він створив аргументований образ «живого» Тараса Шевченка. Освітлення особистості поета допомогло більш глибоко сприймати зміст його творів, і, навпаки, глибоке розуміння поезії Шевченка сприяло уявленню образу поета. Статті Маланюка про Шевченка висвітлюють шлях, яким має рухатися процес пізнання національного генія. Як людина наділена високим естетичним чуттям, Євген Маланюк домагався краси стилю.

Ключові слова: Євген Маланюк, талант есеїста, шевченкіана Маланюка, російська література, національний підхід, краса стилю.

Слово «феноменальний» вживаємо в значенні *надзвичайний, винятковий, рідкісний* (Тут і далі виділення наше. – Г. К.)... І якщо це визначення застосовуємо щодо есеїстики, то таким чином немовби возводимо її до рівня видатного, нетлінного літературного явища, що піднесене до рівня класики, здатної витримати випробування часом. І, як явище, приналежне до класичного літературного фонду, воно потребує постійних пізнавальних зусиль – не тільки сьогодні, а й завтра, і післязавтра...

Пам'ятаю реакцію на свою доповідь, котру проголошував 20 років тому на Міжнародній конференції, присвяченій 100-річчю з дня народження Євгена Маланюка (Кіровоград, травень 1997 року), де говорив про необхідність підніматися, доростати до Маланюка-мислителя, до його «прози» (так називав він свою есеїстику), котра зовсім не поступається його поетичній спадщині, а й, цілком можливо, і переважає її. Тим більше, якщо враховувати, що поетичне (художнє) слово в силу певних трансформацій психофізіологічного, морально-естетичного, естетичного характеру, котре переживає сучасне суспільство, стає менш затребуваним у порівнянні зі словом, умовно кажучи, публіцистичним. (Про перевагу non-fiction-текстів над fiction-текстами зараз говорить усе частіше).

Так от: проголошуючи в доповіді думку про особливу значущість «прози» Євгена Маланюка, я відчув, що аудиторія, що складалася із літературознавців усіх регіонів України, зустріла якоюсь настороженою

ЗМІСТ

Клочек Г. ЕСЕЇСТИКА ЄВГЕНА МАЛАНЮКА ЯК ВИЗНАЧНЕ ЯВИЩЕ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ.....	3
Михида С. ЕПІСТОЛЯРНИЙ ДИСКУРС ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛАРИСИ КОСАЧ.....	28
Бабенко Б. ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ СМОЛЕНЧУКА.....	34
Башкирова О. ОБРАЗ ЧОЛОВІКА-ЧУЖИНЦЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ РОМАНІСТИЦІ.....	50
Bohovin O. THE CONCEPT OF «CODE» IN TERMINOLOGICAL APPARATUS OF LITERARY METHODOLOGIES: HISTORIOGRAPHIC ASPECT (PART I).....	61
Бортневська Н. ПАРАДИГМА ЧОЛОВІЧИХ ОБРАЗІВ У ДРАМІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА «ДИЗГАРМОНІЯ».....	68
Бурик О. ФІЛОСОФІЧНІСТЬ ІНТИМНОЇ ЛІРИКИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО.....	75
Варданян М. «ДІТИ І ВІЙНА» У ТВОРЧІЙ РЕЦЕПЦІЇ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ: КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ.....	86
Гольник О. ГНОСТИЧНІ СМИСЛИ ПОВІСТІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «СМІТНИК ГОСПОДА НАШОГО».....	95
Дергачова О. МОТИВ САМОТНОСТІ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ ОЛЕКСАНДРА ЖОВНИ.....	106
Євтушенко С. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ФЕНОМЕНУ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ ТА ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ).....	112
Карабович Т. ПЕРЕКЛАДИ ПОЕЗІЇ ШІСТДЕСЯТНИКІВ АВТОРСТВА ВІРИ ВОВК – СПІВТВОРЦЯ НЬЮ-ЙОРКСЬКОЇ ГРУПИ.....	118
Качак Т. ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА: НАРАТОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД.....	127
Kozii O. THE ROLE OF THE ARTISTIC DETAIL IN DONNA TARTT'S NOVEL «THE GOLDFINCH».....	138

Куриленко І. ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ «ЗМІСТ ДУШІ» В. ДОМОНТОВИЧА В КОНТЕКСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПИСЬМЕННИКА.....	146
Лаврусенко М. АНТИ- І ПОСТКОЛОНІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ РОМАНУ АНДРІЯ КОКОТЮХИ «ЧЕРВОНІЙ».....	152
Михида Л. КОЛЬОРИСТИКА ТА СИМВОЛІКА ФІТОНІМІВ У ПРОЗІ ІВАНА БАГРЯНОГО.....	161
Момот Н. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН Є. МАЛАНЮКА-ПУБЛІЦИСТА: КОМЕНТАРІ ДО «НОТАТНИКА» (ІЗ ЗАПИСІВ 1953 Р.).....	168
Перцова І. ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОПРОСТОРУ В ПОЕЗІЇ Й. БРОДСЬКОГО.....	176
Пуціна О. СЕМАНТИКА ОБРАЗУ ВАСИЛЯ СТУСА В ЖИВОПИСІ ВІКТОРА ЗАРЕЦЬКОГО Й ОПАНАСА ЗАЛИВАХИ.....	182
Царук А. ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ МОДЕЛІ В ПАРАДИГМІ ОЧІКУВАНЬ ДЕТЕКТИВНОГО ЖАНРУ.....	189
Цена О. «ФАВСТ» ГРИГОРІЯ КОСИНКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ОПОВІДНОЇ МАНЕРИ.....	194
Yarovenko T. BY THE PRINCIPLE OF «ESSENTIAL BEAUTY»: POETRY OF JOHN KEATS IN TRANSLATIONS OF YAR SLAVUTICH.....	202
Annotation.....	209

10. Смоленчук М. К. Ой, літав орел: роман / М. К. Смоленчук. – Одеса : Маяк, 1969. – 284 с.
11. Смоленчук М. Сиве покоління: роман / М. Смоленчук. – Одеса : Маяк, 1965. – 252 с.
12. Смоленчук М. Степівчани: повість / М. Смоленчук. – Київ : Державне видавництво дитячої літератури УРСР, 1963. – 108 с.

BIBLIOHRAPIA

1. Dytiacha literatura yak zasib formuvannya natsionalnoi samosvidomosti ta kharakteru dytyny [Elektronnyi resurs]. – Osvita. Ua. – Rezhym dostupu: <http://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14324/>
2. Zhukov D. A. Biografiya biografii: Razmyshlenie o zhanre / D. A. Zhukov. – M.: Sov. Rossiya, 1980. – 135 s.
3. Zarytskyi O. M. Biografiia ta istoriia / O. M. Zarytskyi. – K.: Naukova dumka, 1989. – 104 s.
4. Iz syvoho pokolinnia: M. Smolenchuk – liudyna, pysmennyk, vchenyi / [pidh. tekstiv, upor. ta peredm. O. O. Babenka]. – Kirovohrad: Tsentralno-Ukrainske vydavnytstvo, 2003. – 216 s.
5. Klochek H. D. Enerhiia khudozhnogo slova: zbirnyk statei / H. D. Klochek. – Kirovohrad: Redaktsiino-vidavnychiy viddil Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka, 2007. – 447 s.
6. Mykhyda S. P. Psykholohiia tvorchosti: poshuk novoi metodolohii [Elektronnyi resurs] / S. P. Mykhyda. – Rezhym dostupu: <http://studentam.net.ua/content/view/8503/97/>
7. Rozporiadzhennia holovy Kirovohradskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii vid 22 liutoho 2017 roku №83-r «Pro vshanuvannia pam'iaty Mykoly Smolenchuka v oblasti».
8. Semeniuk O. Osnovy teorii movnoi komunikatsii: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / O. A. Semeniuk, V. Iu. Parashchuk. – K.: In Yure, 2009. – 276 s.
9. Smilianska V. Biografichna Shevchenkiana (1861–1981) / V. Smilianska. – K.: Naukova dumka, 1984.
10. Smolenchuk M. K. Oi, litav orel: roman / M. K. Smolenchuk. – Odessa : Maiak, 1969. – 284 s.
11. Smolenchuk M. Syve pokolinnia: roman / M. Smolenchuk. – Odessa : Maiak, 1965. – 252 s.
12. Smolenchuk M. Stepivchany: povist / M. Smolenchuk. – Kyiv : Derzhavne vydavnytstvo dytiachoi literatury URSR, 1963. – 108 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Бабенко Богдана Олегівна – аспірантка кафедри української та зарубіжної літератури Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: особливості літературного процесу на Кіровоградщині другої половини ХХ ст., творчість письменників-земляків цього періоду.

УДК 821.161.2-31.9:316.3

ОБРАЗ ЧОЛОВІКА-ЧУЖИНЦЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ РОМАНІСТИЦІ

Ольга БАШКИРОВА (Київ)

У статті розглядається один з найбільш показових типів чоловічих персонажів української романістики початку ХХІ століття. Образ чужинця аналізується як художня спроба самоідентифікації чоловіка в умовах кризи маскулінності. Доведено, що зовнішня позиція героя стосовно художньої картини дійсності, змодельованої в романі, дозволяє виявити інюзорність художнього світу твору, яка є відображенням

проблем сьогодення. Дієзими художніми засобами творення інюзорної картини світу стають мовні ігри та інтертекстуальність. Чужинець виступає носієм неперехідних культурних цінностей, що протистоять владі мас-медіа та масової культури, таким чином, взаємодія героя з сучасним світом набуває значення філософської дихотомії культури і цивілізації («Газети бідного Ремзі» Володимира Даниленка). В іншому випадку образ героя виводиться за межі людського («Остання любов Асури Махараджа» Лобка Дереша) з метою повернення до гуманістичних цінностей, що свідчить про подолання постмодерністського світовідчуття. Предметом особливої уваги в дослідженні стають принципи репрезентації жіночого начала в художній картині світу, співвідносній з образом чоловіка-чужинця: жінка постає в ній як Інша, що дозволяє розкрити й реалізувати чоловічу ідентичність через духовне єднання.

Ключові слова: гендер, маскулінність, ідентичність, постмодернізм, роман, художня модель, художня картина світу.

Художня репрезентація маскулінності в сучасному письменстві належить до актуальних літературознавчих та культурологічних проблем з огляду на те, що питання чоловічої самоідентифікації постає в соціумі дедалі гостріше. Про це свідчать численні наукові дослідження, які представляють популярні напрями masculinities studies та men's studies, започатковані американськими соціологами ще в середині 70-х років минулого століття, передусім як реакція на фемінізм 60-х [14, 9]. Криза маскулінної ідентичності, справді, не в останню чергу спричинена розвитком гендерних студій, що зародилися в останній феміністичній теорії й уперше за багато століть піддали критичному аналізу андроцентричний характер суспільної свідомості, де за норму «людського» прийняте чоловіче, до того ж часто – в редукованому варіанті, з відкиданням проявів чутливості й слабкості. За останні десятиліття соціологічна наукова рецепція чоловічого відійшла від есенціалістських теорій, які проголошували жорстку детермінацію маскулінності біологічними ознаками; значно більшу популярність на сучасному етапі має суспільний конструктивізм, що розглядає маскулінну ідентичність як результат складної взаємодії низки соціальних, культурних, економічних чинників. Агнешка Матусяк зауважує з цього приводу: «...сьогодні вже виразно видно, що маскулінність не є даністю і що її слід невпинно здобувати, тобто, перефразовуючи Сімону де Бовуар та її відоме висловлювання 1949 року з «Другої статі»: «ніхто не народжується чоловіком, але стає ним». Де факто маскулінність треба утворити, немовби випродукувати, щоб не сказати – «сфабрикувати» [14, 9]. Сучасна романістика як такий гатунок літератури, що претендує на панорамний показ життя і глибоке осягнення фундаментальних екзистенційних проблем, намагається дати відповідь на питання «Що означає бути чоловіком?», однак теоретичному осмисленню художньої репрезентації маскулінності у великій прозі початку ХХІ століття бракує повноти й системності.

Гендерні студії у вітчизняній гуманітаристиці висвітлюють ряд важливих аспектів маскулінного літературного дискурсу, зокрема проблеми деформації соціально-політичної ролі чоловіка під тиском

тоталітарної ідеології [10]; формування певних художніх моделей і «кодів» гендерного менталітету в історії українського письменства з точки зору психоаналізу [11]; особливості маскулінної саморепрезентації в масовій літературі [19]. Низка цінних узагальнень, що стосуються типів маскулінності, представлених у сучасному письменстві, та шляхів їх художнього моделювання здійснено в літературно-критичних оглядах Ярослава Голобородька [4] та Володимира Даниленка [8]. В сучасному українському літературознавстві здійснюються спроби ревізії історії української літератури під кутом зору гендерних студій, де особливе місце відводиться саме маскулінній (само)репрезентації [5; 17; 18]. Жанрово-стильові й образні маркери постколоніального художнього мислення, що характеризують світовідчуття маскулінного суб'єкта зламу ХХ–ХХІ століть, проаналізовано у працях Тамари Гундорової [6], Наталії Лебединцевої [13], Агнешки Матусяк [15] та ін. Однак, попри значну дослідницьку активність у цій царині, не висвітленими залишаються ще чимало аспектів художньої (само)репрезентації маскулінної гендерної ідентичності у вітчизняній літературі. Слід відзначити, зокрема, брак системного узагальнення та аналізу типів чоловічих персонажів, які відображують світоглядні інтенції сьогодення у складній взаємодії з попередньою літературною традицією.

Мета цього дослідження – визначити ідейно-художні параметри образу «чоловіка-чужинця» в сучасній українській романістиці, окреслити коло екзистенційних проблем, актуалізованих цим типом персонажа, та його зв'язок із магістральними векторами розвитку національного письменства межі ХХ–ХХІ століть.

Досягнення визначеної мети передбачає розв'язання низки завдань: виявити культурно-історичну зумовленість актуалізації образу «чоловіка-чужинця» в сучасній великій прозі; зіставити цей тип персонажа з найбільш поширеними художніми моделями маскулінності в українській романістиці початку ХХІ ст. (авантюрист, «лузер», «чоловік в умовах кризи»); простежити характер трансформації постмодерністської поетики та класичної літературної традиції в художніх картинах дійсності, центрованих довкола постаті «чужинця». Визначене коло завдань зумовило використання порівняльного та порівняльно-історичного методу, елементів структуралістського та постструктуралістського літературознавчого аналізу, а також окремих теоретичних положень феміністичної критики.

Позиція чоловіка-чужинця в сюжетній канві твору, принаймні почасти, є зовнішньою стосовно змодельованого автором світу, а отже, відкриває простір для рефлексій, а часом – і для усвідомлення ілюзорності цього світу. Водночас тип чоловіка-чужинця відображує симптоматичні тенденції гендерної (само)репрезентації в культурі, передусім «невидимість» чоловічої

позиції, відзначену ще Сімоною де Бовуар. Аналізуючи її ідеї, Джудіт Батлер зауважує, що позиція С. де Бовуар передбачає не тільки вимогу надання жінці статусу повноцінного суб'єкта мовлення й означування, а й критику абстрактності чоловічого суб'єкта. Останній відмовляється від власних тілесних проявів, проєктуючи їх на жінку, і залишає за собою значення «безтілесної універсальності» [3, 312–313]. Історично затверджена в патріархатних суспільствах «нормативність» чоловічого начала, що її неодноразово констатували у своїх дослідженнях представниці феміністичної критики, зумовлює і певну аморфність уявлень про чоловіче в сучасному світі. Відповідно, прагнення відповісти на питання «Що значить бути чоловіком?» передбачає наявність певної «нульової позиції», точки незнання, з якої починається формування уявлень про специфічно чоловічу особистісну ідентичність. Такою «нульовою позицією» в низці сучасних творів стає ситуація вживання в незнайомий світ, куди герой потрапляє зі звичного середовища.

Образ «чоловіка-чужинця», в тому значенні, в якому ми вживаємо тут цю дефініцію, суттєво різниться від героя-авантюриста («Елементал» В. Шкляра, «Твердиня» Макса Кідрука), «лузера» («Культ» Любка Дереша, «БЖД» Сашка Ушкалова) чи «чоловіка в кризі» («Камінь посеред саду» В. Лиса). Герой-авантюрист долає кордони і освоює чужу територію з метою самоствердження, найчастіше в межах гегемонної маскулінності, яка передбачає домінування над жінками й маргінальними групами чоловіків, гетеросексуальність, історичну зумовленість [20]. Досить часто таке самоствердження реалізується через ініціативну частку («Мексиканські хроніки» Макса Кідрука; «Гоцик» Любо Дашвар). Лузер, за визначенням Т. Гундорової, усвідомлює свою непричетність до певного покоління, ситуацію «розриву», в якій існує, як певну ідентичність; його протиставлення світу є свідомим вибором [6, 190–191]; «лузер», як і «чоловік в умовах кризи», є продуктом середовища, цінності якого виявляються чужими йому. Кризова свідомість, що характеризує чоловічих персонажів сучасної романістики, виникає як наслідок екзистенційної невизначеності, проте ця невизначеність мотивована особливостями життя соціуму, парадоксальними ситуаціями, що сприймаються героєм як деформація поведінкових і ціннісних матриць, засвоєних ним у процесі особистісного формування (неможливість творчо реалізуватися і досягти особистого щастя в романах В. Лиса «Графіння» та «Камінь посеред саду»; усвідомлення тотальної суспільної несправедливості й світоглядного вакууму в «Записках українського самашедшого» Ліни Костенко). Чоловік-чужинець натомість характеризується значно більшим рівнем абстрагування й відстороненості від світу, в якому опиняється. Граничним виявом його інакшості стосовно цієї дійсності є нелюдська подоба («Остання любов Асури Махараджа» Любка Дереша). Відповідно, світ

людей (країни, соціуму) постає як зовнішній по відношенню до героя об'єкт. Наприклад, герой-оповідач роману Володимира Даниленка «Газелі бідного Ремзі», кримський хан Хаджа Селім Герай I, за допомогою медіума перенесений у сучасну Україну, так визначає власну позицію по відношенню до світу, в якому опинився: «Я був гостем у цьому світі, тому бачив усе зсередини і водночас збоку» [7, 470]. Таке позиціонування героя корелює з жанровими характеристиками роману: В. Даниленко створює іронічний роман-памфлет, у якому представлено панораму сучасного світу, де сусідують глобалізаційні тенденції й бездуховність та расизм, науково-технічний поступ і середньовічні забобони. Герой-чужинець утворює своєрідну вісь, яка забезпечує єдність художнього світу й слугує за точку відліку, з якої цей світ досягається. Подібну художню структуру має роман Любка Дереша «Остання любов Асури Махараджа». Демон-наг, який закохався в сліпу дівчину, залишає свій світ, щоб оселитися в людському тілі на Землі, «найнижчій з райських планет». Відповідно, не тільки історичний чи культурний, а й власне людський, зокрема тілесний, досвід сприймається героєм як цілком новий. Згубивши свою кохану Дашу, Асура Махарадж починає освоювати світ людей за допомогою нового друга, пастора О'Ніла, а згодом здійснює мандрівку світами, щоб зупинити нищівний проект «Жнива», спрямований на «очищення» Землі від захланного й бездуховного людства. Провідна для твору ідея ілюзорності й водночас – цінності людського життя утверджується завдяки постаті героя-демона, яка пронизує «вищий» і «нижчий» рівні художнього світу, слугує постійному зіставленню повсякденного і трансцендентного, виявляє приховану сакральну сутність побутових деталей і привносить елементи іронічного побутописання у фантастичні картини буття нагів і небожителів.

Самоідентифікація центральних чоловічих персонажів в обох названих творах відбувається через взаємодію з постаттю Іншого (людини, що позиціонується як слабка і вразлива істота, на відміну від могутніх нагів, у романі Любка Дереша; носія чужої культури, представника іншої епохи, у творі В. Даниленка; жінки – в обох зразках великої прози). Обидва автори, кожен у свій спосіб, прямо чи опосередковано апелюють до попередньої літературної традиції, що позиціонує жінку як зовнішній стосовно чоловіка об'єкт. В. Агеева особливо акцентує на цій тенденції, що упродовж століть характеризувала чоловіче письмо як єдино можливий спосіб художнього висловлювання [1, 116–117]. В. Даниленко у своїх блискучих стилізаціях, які відкривають кожен розділ роману, звертається до східної поетичної традиції з характерними для неї метафоричними та порівняльними зворотами, покликаними відтворити фізичну красу й темперамент жінки. Завершується кожен розділ бейтом, який містить ім'я поета (Ремзі) й характеризує його душевний стан у розлуці з коханими. У

Любка Дереша звернення до попередньої літературної традиції реалізується більш імпліцитно: Даша постає як зовнішній стосовно Асури об'єкт в силу розгортання фабули твору – молодий наг знаходить дівчину, здійснюючи дистанційні спостереження за людьми в рамках свого «наукового дослідження». Фізична вада Даші і її дар провидиці є відсилкою до метафори сліпоти як особливого духовного ясновидіння. Зауважимо, що образ сліпої ясновидиці в такому значенні постає в ряді творів сучасної романістики – його інваріантами є і ворожбитка Євдося з роману В. Шкляра «Залишенець. Чорний ворон», і бабуся Дуня, життєва мудрість якої розкривається після втрати зору, з «Оголеного нерва» Світлани Талан. Водночас любовна лінія твору Любка Дереша своєрідно обігрує мандрівний сюжет про закоханого демона («Закоханий чорт» Олекси Стороженка, «Демон» Михайла Лермонтова), хоча сучасний автор надає фантастичним колізіям іронічного і побутового забарвлення: чорти, якими вони постають в уявленні представника християнської культури, уподібнюються до люмпенів; наги представляють потойбічний бомонд (особливо промовистою є сцена урочистостей на пекельній планеті, іронічно зіставлена з врученням «Оскара» та іншими подібними церемоніями).

Любов до жінки в обох творах постає як шлях не тільки самопізнання, а й досягнення трансцендентного досвіду, долучення до тасмниці буття. Любов до Даші в романі Любка Дереша виростає до масштабів вселенської любові. Хан-суфій Ремзі у творі В. Даниленка розглядає жінок свого гарему як сорок шляхів до досягнення істини, розкриття власної духовної суті: «Аллах дає чоловіку стільки жінок, щоб він міг розкрити в собі найкращі якості і пройти відмірянй йому шлях» [7, 345]. Символічного значення у творі набуває число «сорок»: у віці сорока років Ремзі досягає просвітлення («Після сорока років людині стають доступні глибокі містичні переживання» [7, 261]); хан обмежується сорока жінками свого гарему, більше не заводячи ні дружин, ні наложниць. З кожною із цих жінок Ремзі вибудовує неповторні стосунки, розкриваючи унікальність її краси й характеру, а отже – й нові риси власної особистості: «Він (чоловік. – О. Б.) кожен любить інакше, бо кожна зачіпає в його душі такі струни, від яких щоразу звучить інша мелодія, тому я не зраджував тобі, Айбіке, як не зраджував решті своїх тридцяти дев'яти жінкам, моя мускуснокоша Айбіке» [7, 22]; «... мої жінки – не колекція розпусних бажань, а сорок лків моєї пристрасті» [7, 469]. Картина світу, представлена в романі, має паномовний характер і значною мірою будується на зіставленні двох планів – «високого», репрезентованого мовленням Ремзі, і «низького», що відображає явище «деградації мови повсякдення» [12, 137], на якому акцентують теоретики постмодернізму. Приймаючи відомий структуралістсько-семіотичний постулат про тотальність мови як

першооснови всіх знакових систем, слід зазначити, що деградація мови спілкування в контексті досліджуваного твору може бути потрактована й значно ширше – як втрата «коду кохання», життєво важливого комплексу культурних приписів, що регулюють стосунки чоловіка і жінки. Чи не найповніше ця проблема відображена в діалогах закоханого Ремзі і київської повії Таї: « – Пий вино, моя шахине, чії слова – чарівніші за спів солов'я в гаю, – подав я їй келих вина.

– Ти так ловко закручуєш слова, пацан, як лампочки, аж у вухах лоскоче, – вдоволено мовила вона, надпиваючи вино. [...]

– Хто той славний джигіт, моя трояндо, що поранив об твої голки серце?

– Був тут один депутат Гриша, привів мене сюди, а сам набрався і зараз десь блює чи заснує у туалеті» [7, 125]. Проблема деградації мови, що відображає й деградацію культури (духовної, матеріальної, людських взаємин), увиразнюється шляхом романтичного за своєю суттю зіставлення минулого і сучасного. Образами сорока жінок Ремзі відповідають сорок вірних мужів пророка Мухамеда; паралель до цієї аналогії утворюють сорок вареників, на яких ворожить «Сарихан» (президент Кучма): перетрушуючи макітру з варениками, в яких заховано фотокартки державних урядовців, «Сарихан» вирішує, кого з підлеглих наблизити до себе, а кого звільнити з посади. Абсурдність політикуму в художній структурі роману поступово набуває значення абсурдності сучасного світу. Твір В. Даниленка виявляє помітний генетичний зв'язок з українським химерним романом, однак художній досвід постмодернізму суттєво змінює змістові акценти: фантастичні елементи в сюжетній канві спрямовані не стільки на творення дивної, макабричної й парадоксальної картини світу, скільки на виявлення ілюзорної природи дійсності, змодельованої мас-медіа та індустрією масової культури. Ремзі, носій культури класичної, опиняється в царстві симулякрів, порожніх означників, які внаслідок довільного перекомбінування набувають ефемерного смислу, що його нав'язують споживачу. Так, Усама бен Ладен, з яким зустрічається герой, виявляється фікцією, оскільки його роль кожного дня виконує новий бойовик: «Ах, Ремзі, бен Ладена немає. Його вигадали американські спецслужби, щоб захопити нафту в Аравії. Та бен Ладен живе в свідомості мільйонів людей. Цей світ ірреальний, Ремзі, бо вигадка в ньому сильніша за реальність» [7, 125]. Гра в бен Ладена, як і перетрушування вареників у макітрі, є іронічним втіленням ідеї абсурдності буття, що належить до постульованих постмодернізмом світоглядних констант. Другий важливий художній чинник творення абсурдної картини світу, – інтертекстуальність, наскрізна цитатність роману. Часом цитата із загальновідомого твору стає приводом для розробки несподіваної сюжетної колізії. На увагу заслуговує епізод

відвідин Ремзі та поплічниками «Сарихана» російської військової лабораторії «Білий ведмідь», працівники якої викликають природні катаклізми за допомогою білих ведмедів, що труться об земну вісь (образ із відомої пісні радянських часів «Вертится быстрее земля»). Провідну ідею світу як ілюзії витворюють також промовисті прізвиська – персонажі в художньому світі роману є не стільки індивідуалізованими суб'єктами дії, скільки речниками певних ідеологій, соціальних та політичних груп, відповідно, і їх індивідуалізоване мовлення становить квінтесенцію мовної поведінки цих мікросоціумів, кланів, прошарків.

В широкому сенсі протиставлення Ремзі, філософа-суфія, високоосвіченої людини й чоловіка-інтелектуала, сучасному світові може бути потрактоване як протиставлення культури і цивілізації, основоположне для філософського напрямку «критики культури», ідеї якого були започатковані Ж.-Ж. Руссо, а згодом розвинуті Ф. Тьоннісом, Ф. Ніцше, О. Шпенглером, Г. Маркузе. Провідним положенням праць названих філософів стало трактування цивілізації як явища, що виникає на пізньому етапі розвитку культури і «протиставляється їй, пропагуючи перевагу матеріальних цінностей над духовними, а отже, поступово знищує культуру» [2, 21]. Ремзі наприкінці твору звертається до людей сучасного світу з такими словами: «І хоч ви придумали око Іблиса, вухо Іблиса, іграшку Іблиса і кибитку, що їде без коней і гуде, як повноводий Бельбек, більше любові від цього не стало, бо ви живете у світі, в якому люди матеріальні керують людьми серця» [7, 472]. Сучасний світ як цивілізацію самотності, закорінену в матеріальне, характеризує й Асура Махарадж, головний герой твору Любка Дереша: «Мя батьківщина уже довгий час їде шляхом матеріального прогресу, але я бачу, що матеріальні відповіді не дають вирішення для матеріальних проблем. [...] Тільки духовні відповіді можуть пролити дощ, здатний загасити цю матеріальну пожежу» [9, 156].

Любка Дереш наділяє свого героя ще більшим рівнем абстрагування від світу, в якому він опиняється: Асура не є людиною, відтак очуднення зазнають такі самоочевидні речі, як людські почуття і людська тілесність. У творі послідовно акцентується парадоксальна природа людського тіла: його вразливість і водночас – здатність бути провідником істини: «Він більше не відчував відрази – йому здавалося, що в делікатності людської тілобудови захована сама суть Творця. Вона була наче натяком на те, що людина – це щось сокровенне, результат тонкого балансування колосальних сил Всесвіту, дивовижна гра слабкості й сили, покори і влади» [9, 151]. Слід зауважити, що тілесність Асури в романі постає в загальнолюдському, а не суто чоловічому вияві, акцентовано її людську вразливість, досвід болю й каліцтва, а не ознаки біологічної статі. Єднання з Дашею відбувається передусім на духовному рівні; у ставленні героя до дівчини підкреслено вірність і відповідальність.

Ілюзорності художнього світу В. Даниленка відповідає космополітизм Любка Дереша. Автор зображує у своєму творі багатонаціональне середовище сучасної Америки; обраницею Асури стає дівчина-українка, яка мешкає у Нью-Йорку. Таким чином акцентовано довільність життєвих обставин, у яких перед людиною постають вічні питання про мету існування, любов і жертвність. Абсурдність людської екзистенції як одна з провідних рис постмодерністського світовідчуття реалізується в українській літературі у вигляді «зміщеної вертикалі» – герой відновлює аксіологічну шкалу в абсурдному світі, де панує позірний хаос та інформаційний надмір, проте саме існування світоглядного стрижня («вісі») не заперечується, на відміну від творів західного постмодернізму, де за основу світобачення прийнято ризому [16, 110–118]. Свєсрідних трансформацій у творі Любка Дереша зазнає характерна для постмодерністського світовідчуття константа шляху без мети, виразно втілена, наприклад, у романі Сергія Жадана «Депеш Мод». Любка Дереш надає їй принципово іншого звучання, певним чином зміщуючи смислові акценти: його героям невідома кінцева мета подорожі, проте вони переконані в необхідності самого руху. В «Останній любові Асури Махараджа», як і в більш ранньому творі «Намір», міфологема шляху повертає собі сакральне значення духовного становлення, при цьому цікаво простежити певну еволюцію авторських інтенцій – від утвердження буттєвого духовного начала, яке розвінчує ілюзорність матеріального світу, в «Намірі» до перевідкриття любові, яка єднає з усім сущим і дозволяє побачити унікальність кожної долі, в «Останній любові Асури Махараджа».

Отже, образ чоловіка-чужинця в сучасній українській романістиці відображає ряд важливих філософських інтенцій, які характеризують світосприйняття нового помезів'я століть, що, очевидно, може бути означене як постпостмодерністська чуттєвість: туга за духовною єдністю, яка могла б забезпечити цілісність світу; подолання нав'язливої влади мас-медіа й масової культури, які продукують «хибне знання», й утвердження натомість індивідуального духовного пошуку. Позиціонування героя як суб'єкта «зовнішнього» по відношенню до змодельованого у творі художнього світу дозволяє виявити «больові точки» останнього, розкрити його ілюзорну природу. Художні моделі дійсності, в центрі яких перебуває чоловік-чужинець, утверджують маскуліну ідентичність як таку, що може бути пізнана й реалізована тільки стосовно феміної, при цьому стосунки чоловіка і жінки представлені передусім у своєму духовному вимірі, як осягнення цілісності світу через Іншого. Висновки, одержані в результаті цього невеликого дослідження, дозволяють вибудувати більш повну типологію чоловічих персонажів сучасної

української романістики, простежити її кореляцію з провідними тенденціями розвитку національного письменства початку ХХІ століття.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму / Віра Агеєва. – К.: Факт, 2008. – 359 с.
2. Александренко В. В. Художні параметри світоглядної моделі «хутір як світ» у прозі Дмитра Марковича: жанрово-стильові аспекти: дис. ... канд. філол. н.: спец. 10.01.01 «Українська література»; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова / Вікторія Вікторівна Александренко. – 2015. – 182 с.
3. Батлер Дж. Гендерное беспокойство / Джудит Батлер // Антологія гендерної теорії / [сост., комент. Е. Гапової, А. Усманової]. – Минск: Прописки, 2000. – С. 297–346.
4. Голобородько Я. Елізіум. Інкорпорація стратогом / Ярослав Голобородько. – Харків: Фоліо, 2009. – 187 с.
5. Горнятко-Шумилович А. Загадка характерника-блязня у «хімерному» романі (Про національний інфантилізм, регресію національного Еґо і спиритну містифікацію) / Анна Горнятко-Шумилович // Перехресні стежки українського маскуліного дискурсу. Культура й література ХІХ–ХХІ століть / [за ред. Агнешки Матусяк]. – К.: LAURUS, 2014. – С. 234–253.
6. Гундорова Т. Транзитна культура: Симптоми постколоніальної травми / Тамара Гундорова. – К.: Грані-Т, 2013. – 548 с. (Серія «De profundis»).
7. Даниленко В. Газели бідного Ремзі: [роман] / Володимир Даниленко. – Львів: ЛА «Піраміда», 2008. – 488 с.
8. Даниленко В. Лісоруб у пустелі: Письменник і літературний процес / Володимир Даниленко. – К.: Академвидав, 2008. – 352 с.
9. Дереш Любка. Остання любов Асури Махараджа: [роман] / Любка Дереш. – К.: Нора-друк, 2015. – 224 с.
10. Забужко О. Жінка-автор у колоніальній культурі, або Знадоба до української гендерної міфології / Оксана Забужко // Забужко О. Хроніки від Фортінбраса / Оксана Забужко. – К.: Факт, 2009 (Серія «Висока полиця»). – С. 52–191.
11. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури: [монографія] / Ніла Зборовська. – К.: Академвидав, 2006. – 504 с. (Серія «Монограф»).
12. Ильин И. Постмодернизм: Словарь терминов / И. Ильин. – М.: Интрада, 2001. – 384 с.
13. Лебединцева Н. І знову «єдиний правдивий чоловік», або Маскуліний дискурс у творчості Оксани Забужко та Ліни Костенко в контексті українського постфемінізму / Наталія Лебединцева // Перехресні стежки українського маскуліного дискурсу. Культура й література ХІХ–ХХІ століть / [за ред. Агнешки Матусяк]. – К.: LAURUS, 2014. – С. 275–306.
14. Матусяк А. Маскуліний дискурс в українській літературі ХХ–ХХІ століть / Агнешка Матусяк // Перехресні стежки українського маскуліного дискурсу. Культура й література ХІХ – ХХІ століть / [за ред. Агнешки Матусяк]. – К.: LAURUS, 2014. – С. 7–19.
15. Матусяк А. «Між мертвою індустрією та молодою демократією». Постколоніальний діалог із минулим у прозі Сергія Жадана / Агнешка Матусяк // Перехресні стежки українського маскуліного дискурсу. Культура й література ХІХ–ХІ століть / [за ред. Агнешки Матусяк]. – К.: LAURUS, 2014. – С. 307–330.
16. Мережинская А. Русская постмодернистская литература: [учебник] / А. Ю. Мережинская. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2007. – 336 с.

17. Мовчан Л. Маскулінний дискурс в українській літературі в добу зрілого модернізму 1920-х років / Лариса Мовчан // Перехресні стежки українського маскулінного дискурсу. Культура й література XIX–XXI століть / [за ред. Агнешки Матусяк]. – К.: LAURUS, 2014. – С. 127–153.
18. Скорина Л. Проекції маскулінної ідентичності в українській драматургії 1930-х років / Людмила Скорина // Перехресні стежки українського маскулінного дискурсу. Культура й література XIX–XXI століть / [за ред. Агнешки Матусяк]. – К.: LAURUS, 2014. – С. 154–177.
19. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр: [монографія] / Софія Філоненко. – Донецьк: ЛАНДОН–XXI, 2011. – 432 с.
20. Connel R.W., Messerschmidt J.W. Hegemonic masculinity. Rethinking the concept / R.W. Connel, J.W. Messerschmidt // Gender and Society. – 2005. – №19 (6). – P. 829–859.

BIBLIOGRAFIIA

1. Aheieva V. Zhinochyi prostir: Feministychnyi dyskurs ukrainskoho modernizmu / Vira Aheieva. – K.: Fakt, 2008. – 359 s.
2. Aleksandrenko V. V. Khudozhni parametry svitohliadnoi modeli «khuir yak svit» u prozi Dmytra Markovycha: zhanrovo-stylovi aspekty: dys. ... kand. filol. n.: spets. 10.01.01 «Ukrainska literatura»; Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova / Viktoriia Viktorivna Aleksandrenko. – 2015. – 182 s.
3. Batler Dzh. Gendernoe bespokoystvo / Dzhudit Batler // Antologiya gendernoy teorii / [sost., komment. E. Gapovoy, A. Usmanovoy]. – Minsk: Propilei, 2000. – S. 297–346.
4. Holoborodko Ia. Elizium. Inkorporatsiia strahom / Yaroslav Holoborodko. – Kharkiv: Folio, 2009. – 187 s.
5. Horniatko-Shumylovych A. Zahadka kharakternyka-blaznia u «khymernom» romani (Pro natsionalnyi infantylyzm, rehresiiu natsionalnoho Eho i sprytnu mistyfikatsiiu) / Anna Horniatko-Shumylovych // Perekhresni stezhky ukrainskoho maskulinnoho dyskursu. Kultura i literatura XIX–XXI stolit / [za red. Agnieszky Matusiak]. – K.: LAURUS, 2014. – S. 234–253.
6. Hundorova T. Tranzytynna kultura: Symptomy postkolonialnoi travmy / Tamara Hundorova. – K.: Hrani-T, 2013. – 548 s. (Serii «De profundis»).
7. Danylenko V. Hazeli bidnoho Remzi: [roman] / Volodymyr Danylenko. – Lviv: LA «Piramida», 2008. – 488 s.
8. Danylenko V. Lisorub u pusteli: Pysmennyi i literaturnyi protses / Volodymyr Danylenko. – K.: Akademvydav, 2008. – 352 s.
9. Deresh Liubko. Ostannia liubov Asury Makharadzha: [roman] / Liubko Deresh. – K.: Nora-druk, 2015. – 224 s.
10. Zabuzhko O. Zhinka-avtor u kolonialnii kulturi, abo Znadoby do ukrainskoi gendernoi mifologii / Oksana Zabuzhko // Zabuzhko O. Khroniky vid Fortinbrasa / Oksana Zabuzhko. – K.: Fakt, 2009 (Serii «Vysoka polytsiia»). – S. 52–191.
11. Zborovska N. Kod ukrainskoi literatury: Proekt psykhoistorii novitnoi ukrainskoi literatury: [monohrafiia] / Nila Zborovska. – K.: Akademvydav, 2006. – 504 s. (Serii «Monohrafi»).
12. Ilin I. Postmodernizm: Slovar terminov / I. Ilin. – M.: Intrada, 2001. – 384 s.
13. Lebedyntseva N. I znovu «iedyni pravdyvyi cholovik», abo Maskulinnyi dyskurs u tvorchosti Oksany Zabuzhko ta Liny Kostenko v konteksti ukrainskoho postfeminizmu / Nataliia Lebedyntseva // Perekhresni stezhky ukrainskoho maskulinnoho dyskursu. Kultura i literatura XIX–XXI stolit / [za red. Agnieszky Matusiak]. – K.: LAURUS, 2014. – S. 275–306.

14. Matusiak A. Maskulinnyi dyskurs v ukrainskii literaturi XX–XXI stolit / Agnieszka Matusiak // Perekhresni stezhky ukrainskoho maskulinnoho dyskursu. Kultura i literatura XIX–XXI stolit / [za red. Agnieszky Matusiak]. – K.: LAURUS, 2014. – S. 7–19.
15. Matusiak A. «Mizh mertvoviu industriieiu ta molodoiu demokratiieiu». Postkolonialnyi dialoh iz mynulym u prozi Serhii Zhadana / Agnieszka Matusiak // Perekhresni stezhky ukrainskoho maskulinnoho dyskursu. Kultura i literatura XIX–XXI stolit / [za red. Agnieszky Matusiak]. – K.: LAURUS, 2014. – S. 307–330.
16. Merezhinskaya A. Russkaya postmodernistskaya literatura: [uchebnik] / A. Yu. Merezhinskaya. – K.: VPTs «Kyivskiy univrsitet», 2007. – 336 s.
17. Movchan L. Maskulinnyi dyskurs v ukrainskii literaturi v dobu zriloho modernizmu 1920-kh rokiv / Larysa Movchan // Perekhresni stezhky ukrainskoho maskulinnoho dyskursu. Kultura i literatura XIX–XXI stolit / [za red. Agnieszky Matusiak]. – K.: LAURUS, 2014. – S. 127–153.
18. Skoryna L. Proektsii maskulinnoi identychnosti v ukrainskii dramaturhii 1930-kh rokiv / Liudmyla Skoryna // Perekhresni stezhky ukrainskoho maskulinnoho dyskursu. Kultura i literatura XIX–XXI stolit / [za red. Agnieszky Matusiak]. – K.: LAURUS, 2014. – S. 154–177.
19. Filonenko S. Masova literatura v Ukraini: dyskurs / gender / zhanr: [monohrafiia] / Sofiia Filonenko. – Donetsk: LANDON–XXI, 2011. – 432 s.
20. Connel R.W., Messerschmidt J.W. Hegemonic masculinity. Rethinking the concept / R.W. Connel, J.W. Messerschmidt // Gender and Society. – 2005. – №19 (6). – P. 829–859.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Башкирова Ольга Миколаївна – кандидат філологічних наук; докторант, доцент кафедри української літератури і компаративістики Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: гендерні студії, теорія літератури.

УДК 82.091

THE CONCEPT OF «CODE» IN TERMINOLOGICAL APPARATUS OF LITERARY METHODOLOGIES: HISTORIOGRAPHIC ASPECT (PART 1)

Olha BOHOVIN (Berdyansk)

Визначення знака як «ідеї речі» та класифікація знаків (ікони, індекси, символи) Ч. С. Пірсом дали поштовх наступним поколінням учених, які у своїх дослідженнях шукали засоби дешифровки, розкодування сенсів цих знаків. Насвідком тези Ф. де Соссюра про принципове розрізнення мови і мовлення та семіотичне визначення мови як системи типових комунікативних засобів (знаків) та правил (кодів) стало отождошення мови та коду. У роботах французького філософа та теоретика літератури Р. Барта структуралістського періоду коду визначено як «надтекстову організацію значень», асоціативні поля, які «наві'язують уявлення про певну структуру». Вчений виділяв п'ять семіотичних кодів: герменевтичний (загадка), семічний (стереотипи поведінки), символічний (коло асоціації), проаїретичний (послідовність «подій»), знамічний (культурний). У працях пізнішого постструктуралістського періоду Р. Барт відходить від чіткого визначення понять і називає коди «трагедіями інтертекстуальності». Стиль досліджень Р. Барта останніх років його життя засвідчує появу «нової науковості», розхитування основ об'єктивного академізму та поєднання науковості та есеїстики в межах одного тексту.

Ключові слова: код, прагматизм, структуралізм, семіотика, знак.